

ПРИВАТНИЙ КАНОН ВАЛЕНТИНИ САЄНКО

Саєнко В. Сучасна українська література: компендіум. – Одеса: Астропринт, 2014. – 352 с.

Одійшли в минуле часи, коли в університетах відмовлялися вивчати сучасну українську літературу. Навпаки, тепер існує велика потреба осмислювати найновіші літературні твори і явища, саме вони викликають чи не найбільший інтерес у студентства. В Україні почали з'являтися синтетичні авторські студії на згадану тему. У цьому річці В. Саєнко подала власне бачення проблеми, опублікувавши вибрані лекції з навчальної дисципліни "Сучасна українська література". Праця розрахована передусім на викладачів і студентів, має тверде методичне підґрунтя, що дуже важливо для практичного вжитку. До видання долучено програму дисципліни, окреслено її мету й завдання, подано погодинний план, теми семінарських, лабораторних занять. Не забуто як про самостійну роботу, так і про індивідуальне науково-дослідне завдання. Мають вагу і списки рекомендованої літератури, у яких ураховано й інтернет-ресурси.

Вибрані лекції В. Саєнко присвячені окремим українським письменникам з акцентом на одному або кількох їхніх творах. Переважно йдеться про прозу. Говорячи про А. Дімарова, авторка спиняється на його підсумковій мемуарній "Повісті про сімдесят літ". Також у центрі її уваги – автобіографія І. Жиленко "Ното feriens", антиутопія В. Тарнавського "Матріополь", історичний роман М. Вінграновського "Северин Наливайко", повістевий цикл В. Шевчука "У череві апокаліптичного звіра", детективний трилер В. Шкляра "Ключ" і історичний роман цього ж автора "Чорний Ворон. Залишенець", поезія Б. Нечерди,

зібрана в "Останній книзі", його ж роман "Квадро", збірка оповідань Є. Кононенко "Колосальний сюжет", поетична збірка А. Глушак "AVE EVA" й кіноповість О. Жовни "Визрівання". Критик висвітлює проблеми поезики і стилю, передусім індивідуального. Наприклад, характеризує стиль Є. Кононенко як простий, але без спрощення. На її думку, саме іронія рятує письменницю від дидактизму. Завдяки іронії, за В. Саєнко, реалізм отримує в Є. Кононенко нове дихання. Деяко меншу увагу в рецензованій книжці приділено проблемам генології, хоча в лекціях досить широко проаналізовано автобіографічний жанр і мемуаристику; на прикладі "Ното

feriens” І. Жиленко зауважено, що художня автобіографія балансує між літературністю і документальністю. Науковець прискіпливо окреслює такі теоретичні проблеми, як композиція художнього твору, сюжетні лінії, хронотоп, герої, художня деталь і пейзаж. Не лишається поза увагою дослідниці й проблема інтертекстуальності, зокрема вона відслідковує шевченківські ремінісценції й алюзії (інкрустації) в романі В. Шкляра “Чорний Ворон”.

В. Саєнко – прихильниця хронологічного й територіального принципів у висвітленні літературного процесу; вона вбачає свою місію в тому, щоб віднайти баланс в оцінці творчості кожного з письменників, які її цікавлять. Іноді територіальний принцип не завжди спрацьовує. Поряд зі “станіславівською”, “львівською”, “житомирською”, “київською” школами авторка прагне поставити ще й “одеську”, бо тут певний час працював М. Куліш, там починав свою творчість Ю. Липа, а Ю. Яновський із О. Довженком закладали в цьому південному місті основи українського кіно. В. Саєнко вживає таке поняття, як одеська школа творчості, зараховує до неї І. Ільфа та Є. Петрова, бо в них відчутний виразний український складник. Однак за всієї об’єктивності такого підходу сам художній матеріал пручається. Аналізуючи творчу особистість одесита Б. Нечерди, В. Саєнко змушена визнати, що цей митець вступив у діалог із “житомирською” школою прози. Отже, географічна об’єктивність досить-таки позірна, бо географія визначає художній доробок лише тоді, коли ця географія внутрішня. Б. Нечерда, народжений на Житомирщині, так би мовити, носив цей край у собі. Мала батьківщина “озивається” через письменника, хоч би де він перебував. Аналогічно Житомирщина промовляє в київському прозаїкові В. Шевчуку, а Буковина – у М. Матіос, яку В. Саєнко, керуючись місцем проживання, зараховує до “київської” школи. Передбачаю, що це різноманіття українських голосів, марковане опікунчим духом чи демоном певного місця – “genius loci”, за деякий час у нашій літературі стане менш виразним, а згодом узагалі може уніфікуватися.

Нині ж за всієї поваги до міста Одеси я не бачу, аби в нашій літературі існувала “одеська” школа. А дух ескапізму, що ним просякнуті твори Б. Нечерди (і на цьому наголошувало чимало дослідників, зокрема й В. Саєнко), не в останню чергу зумовлений і почуттям самотності поета в місті, що говорило переважно чужою йому мовою, не сприймало його, було до нього цілком байдужим, якщо не ворожим.

Чи не найконтroversійнішим виглядає трактування В. Саєнко самого поняття сучасної української літератури. Дослідниця переважно звертається до творчості письменників, які починали в 1960-их (М. Вінграновський, І. Жиленко, Б. Нечерда, В. Шевчук); В. Тарнавський належав до “задушеного покоління” 1970-их. Лише В. Шкляра, Є. Кононенко й О. Жовну можна з певністю назвати сучасними митцями, адже всі вони успішно дебютували в 1990-их, як письменники розкрилися у 2000-их, беруть активну участь у сьогоденному літературному процесі. Звісна річ, без “шістдесятників” і патріарха української прози А. Дімарова, котрі творили й у незалежній Україні, а дехто й досі видає новий доробок, образ нинішнього письменства буде неповним; однак сучасну літературу все ж визначають не вони. Із цим очевидним фактом складно сперечатися. Живемо в епоху толерантності до різних стилів, поглядів, естетик, у постмодерну добу, яку визначає світоглядно-мистецький напрям постмодернізму. Постмодерний стиль не нагадує невловимого Протея, його описано й визначено: цей стиль виник як антитеза до модернізму, утілюється переважно в готових формах, має за головні атрибути гру й іронію та прагне ліквідувати розрив між елітарною і масовою культурою. Постмодернізм скептично оцінює культуру, а його головний принцип – деконструкція, тобто визнання різноманітних інтерпретацій і прочитань як тексту, так і самої мови.

Унаслідок того, що постмодернізм становить рішучу антитезу модернізму, а в нашому варіанті передусім соцреалізму, сама теорія стилів, прихильником якої був і Д. Чижевський, також змінюється: у ній уже не панують

заномирність і еволюція. Так дістаємо враження, що з появою незалежної України виникла, здається, зовсім інша, нова література, яка з попередньою не пов'язана жодними зв'язками. В. Саєнко намагається протиставитися такому підходові. Рецепт дослідниці простий. Вона обстоює письменство високої проби (за модернізмом) або якісне, успішне (за постмодерними критеріями), добираючи з літературного потоку для студій в університеті відповідні твори.

Погляд В. Саєнко на сучасну українську літературу цікавий хоча б тому, що в ньому яскраво відбилися вподобання самої дослідниці. Головне, що вона аргументовано довела цінність текстів, обраних для розгляду. Можливо, варто було би подати ширше тло їхнього функціонування, увиразнивши зв'язки з іншими, типологічно подібними явищами. Наприклад, роман В. Тарнавського "Матріополь", написаний у жанрі антиутопії, з'явився паралельно з романом Ю. Винничука "Ласкаво просимо в Щуроград" і "Рекреаціями" Ю. Андруховича; дещо згодом до жанру антиутопії звернувся й О. Ірванець

у романі "Рівне/Ровно". У жанрі альтернативної історії працював і В. Кожелянко, автор відомого роману "Дефіляда в Москві". Популярність антиутопії на українському ґрунті, напевно, пояснюється передусім тим, що цей жанр ідеально підходить для порахунку з тоталітарним минулим; саме ця тема і стала наскрізною для нової української літератури.

Книжка В. Саєнко допоможе студентам опанувати науку літературознавчого аналізу, а для викладачів, які читають відповідний лекційний курс, стане основою для висвітлення творчості старшої генерації українських митців у постмодерний час. Вона буде корисною і для майбутніх дослідників нашого письменства з огляду на відбір творів, що позначені безсумнівним "знаком якості". Хоча постмодернізм антиканонічний, не визнає ієрархії, проте історія літератури навряд чи можлива без таких інструментів відбору й упорядкування мистецької продукції. В. Саєнко у своїх лекціях сформулювала власний канон, який випробує час і читач.

*Роксана Харчук
м. Київ*

Отримано 1 жовтня 2015 р.